

Post-İslamcılık Nedir?*

Asef Bayat

Çeviri: Mehmet Ali Kuplay

İslamcılık ve post-İslamcılık gibi kategoriler öncelikle değişim, farklılık ve değişimin sebeplerini ifade etmek için kullanılan teorik yapılar olarak kullanılır. Öte yandan pratikte Müslümanlar her iki söylemin de belirli yönlerine bağlı kalabilirler. Post-İslamcılığın ortaya çıkışı mutlaka İslamcılığın sonu anlamına gelmez. Bunun anlamı, İslamcı deneyimden, niteliksel olarak farklı bir söylem ve siyasetin doğuşudur. Aslında, belli bir zaman diliminde hem İslamcılık hem de post-İslamcılık süreçlerine eş zamanlı olarak tanık olabiliriz.

1996 yılında, Humeyni sonrası İran'ın tanık olmaya başladığı ve 1990'ların sonlarında ve 2000'lerin başında "reform hareketinin" temelini oluşturan dikkat çekici sosyal eğilimlerin, siyasi bakış açılarının ve dini düşüncenin ortaya çıkışını tartışma amacıyla [The Coming of a Post-Islamist Society](#) [Post-İslamcı Toplumun Gelişi] başlıklı bir makale yazmıştım. Bu deneme yazım sadece sosyal eğilimlere odaklandı çünkü devlet düzeyinde "post-İslamcı" olarak inceleyebileceğim hiçbir şey yoktu. Aslında, başlangıçtaki orijinal kullanımında, diğer durum ve toplumlardan ziyade, post-İslamcılık sadece İran İslam Cumhuriyeti'nin gerçeklerini ifade etmek için kullanılıyordu fakat kavramın esas ruhu İslamcılığın (fikirde, yaklaşımda ve pratikte) içeriden ve dışarıdan dönüşümüyle ilgiliydi.

O zamandan beri, post-İslamcılık kavramı, öncelikle Müslüman dünyasındaki İslamcı militanların yaklaşım ve stratejilerindeki bir değişime atıfta bulunmak için Avrupa'daki bir dizi önde gelen gözlemci tarafından kullanılageldi. Kavramın geçerliliği hoş karşılanırken, kullanılma şekli netlikten ziyade karmaşıklığa neden olmuş gibi görünüyor. Bazıları için (örneğin Gilles Kepel) post-İslamcılık, İslamcılarının *cihadi* ve *selefi* doktrinlerinden ayrılmasını tanımlarken, diğerleri için (Olivier Roy gibi) İslamlaşmanın "özelleştirilmesi" olarak algılanır (devletin İslamlaşmasının aksine), vurgu kavramın muhtevasından ziyade İslamlaşmanın nerede ve nasıl olduğu üzerinedir. Genellikle tanımlayıcı olarak kullanılan post-İslamcılık, İran üzerine kendi ilk dönem çalışmalarım da dahil olmak üzere, "özel bir dönemi" veya "tarihsel bir sonu" temsil eden analitik bir kategoriden ziyade ampirik bir kategori olarak sunuldu ve algılandı."

Kısmen bu denli dar kavramsallaştırmalar ve kısmen yanlış anlaşılması nedeniyle, "post-İslamcılık" bazı memnuniyetsiz tepkiler çekti. Bu anlayışı eleştirenler, bazı militan İslamcı grupların stratejisinde ve bakış açısında önemli bir değişim olduğunu kabul etseler de İslamcılığın sona ermesiyle ilgili bu erken genellemeye (esas olarak bir İslam devletinin kurulması olarak anlaşılır) doğru bir şekilde

* **Orijinal Kaynak:** Bayat, Asef. (2005). "[What is Post-Islamism?](#)", *ISIM Review*. Issue: 1, Volume: 16, p. 5.

Atf Şekli: Bayat, Asef. (2020, Aralık 23). "Post-İslamcılık Nedir?", Çev. Mehmet Ali Kuplay, sosyalbilimler.org,
Link: <https://sosyalbilimler.org/post-islamcilik-nedir>

itiraz etmişlerdir. Değişmekte olan şey, siyasi İslam (Yani İslami bir çerçevede siyaset yapmak) değil, sadece belirli bir “radikal devrimci” versiyonudur. Diğerleri, post-İslamcılığın ayrı bir gerçekliğe değil sadece İslamcı siyasetin bir varyantına işaret ettiğini savundu.

Benim anladığım, post-İslamcılık hem bir durumu hem de ve ana bir hareketin (ya da çok boyutlu) içinde somutlaşan bir projeyi temsil ediyor. İlk olarak, bir deney aşamasından sonra, İslamcılığın çekiciliği, enerjisi ve meşruiyet kaynaklarının bir zamanlar ateşli destekçileri arasında bile tükendiği politik ve sosyal bir durumu ifade eder. İslamcılar kendi iktidarlarının normalleştirmeye ve kurumsallaştırmaya kalktıklarında kendi sistemlerindeki anomalilerin ve yetersizliklerin farkına varmaya başladılar. Sürengen deneme ve yanılma sistemi sorulara ve eleştirilere açık hâle getirir. İslamcılık hem kendi iç çelişkileri hem de toplumsal baskı ile kendini yeniden icat etmeye zorlanır, ancak bunu niteliksel bir değişim pahasına yapar. 1990’larda İran’da dini ve politik söylemdeki muazzam değişim bu eğilime örnek olarak gösterilebilir.

Post-İslamcılık sadece bir koşul değil, aynı zamanda sosyal, politik ve entelektüel alanlarda İslamcılığın ötesine geçmenin gerekçesini ve yöntemlerini kavramsallaştırmak ve strateji geliştirmek için bilinçli bir projedir. Yine de post-İslamcılık ne İslam karşıtı ne gayri-İslami, ne de laiktir. Aksine, dindarlığı ve hakları, inancı ve özgürlüğü, İslam’ı ve özgürlüğü birleştirmek için bir çabayı temsil eder. Bu, İslamcılığın temel ilkelerini, görevlerden ziyade haklara, tek bir otoriter ses yerine çoğulluğa, sabit kutsal yazılardan ziyade tarihselliğe ve geçmişten ziyade geleceğe vurgulayarak tersine çevirmek için bir girişimdir. İslam’ı, bazılarının “alternatif modernlik” olarak adlandırdığı bir düzleme erişmek için, bireysel seçim ve özgürlükle, demokrasi ve modernlikle (post-İslamcılık vurgulanan bir şey) bağdaştırmak ister. Post-İslamcılık, seküler zorunluluklar, değişmezlik ve katılıktan arınma ve dini gerçeğin tekeline yıkma açısından ifade edilir. Kısacası, İslamcılık din ve sorumluluğun birleşmesiyle tanımlanırken, post-İslamcılık dindarlık ve hakları vurgular. Post-İslamcılık, İslamcılık sonrası kentsel mantık, genç ve öğrenci hareketleri, feminist uygulama veya teolojik bakış açılarında gözlemlenebileceği gibi çeşitli sosyal uygulamalarda, politik fikirlerde ve dini düşüncede kendine ifade alanı bulabilir.

Tarihsel olarak, İran ve Irak arasındaki savaşın sona ermesi (1988), Ayetullah Humeyni’nin ölümü (1989) ve İran’daki Cumhurbaşkanı Rafsancani’nin yönetiminde savaş sonrası yeniden yapılanma programı, “post-İslamcı” bir dönüş olarak adlandırdığım şeyin başlangıcını işaret ediyordu. Ana bir hareket olarak, İran’daki post-İslamcılık din yenilikçi söylemlerle gençlerin demokrasi, birey hakları, hoşgörü ve toplumsal cinsiyet eşitliği, hem de dinin devletten ayrılması için arayan, öğrenciler, kadınlar ve dini aydınlar tarafından dile getirilen olağanüstü sosyal ve entelektüel eğilimleri ve hareketleri şekillendirmiştir fakat dini duyarlılıkları tamamıyla terk etmek yerine, resmi müesses İslam’ı yıkmak için daha kapsayıcı bir dindarlığı savunmak için yola çıktılar. Sıradan aktörlerin günlük direnişi ve mücadeleleri, dini düşünürlerin, manevi seçkinlerin ve politik aktörlerin çok önemli bir paradigmatik değişime maruz kalmasına yol açtı. Eski İslamcı devrimcilerin pek çoğu, dini devletin hem dine hem de devlete olan tehlikesinden dolayı daha önceki fikirlerinden vazgeçti. İslami devlet devletin sekülerleşmesi için çağrıda bulunan fakat toplumda dini etiği sürdürmeye de vurgu yapan hem kendi içinden hem de dışından düşmanlar üretti.

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, post-İslamcılık hâlâ İran'a ait bir olgu mudur? Gerçek şu ki, İslam Devrimi 1980'lerde diğer Müslüman ülkelerdeki benzer hareketleri desteklemek için bir örnek bir gösteri etkisi olarak hareket ederken, benzer şekilde İran'ın post-İslamcı deneyimi de bazı İslamcı hareketler arasında ideolojik bir değişime katkıda bulunmuştur (Raşid Gannuşi liderliğindeki Tunus İslami El-Da'wa Partisi gibi). Bununla birlikte, 1990'ların başından bu yana iç dinamikler ve küresel güçler Müslüman dünyasındaki tekil hareketler arasında post-İslamcı bir dönüşün teşvik edilmesinde daha büyük bir rol oynamıştır. 1990'ların başında Lübnan Hizbullahı'nın hareket içinde bir bölünmeye neden olan yeni çoğulcu stratejisi, 90'ların ortasında Al-Wasat partisinin Mısır'da hem militan islamcılara hem de Müslüman Kardeşler'e bir alternatif olarak ortaya çıkması, Türkiye'deki İslami partilerin kapsayıcı politika ve pratikleri (Refah Partisi, Fazilet Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi), ya da Suudi Arabistan'da İslam ve demokrasi arasında bir uzlaşma arayışında olan bir "İslami liberal" trendin ortaya çıkışı, bunların her biri bugünkü Müslüman toplumlardaki post-İslamcı trendin farklı bir uyarlaması, farklı bir görüntüsüdür. Bu vakaların her birinde her ne kadar farklı raddelerde olsa da post-İslamcılık evrenselcilik, dini gerçeğin tekeli, dışlayıcılık ve yükümlülük ile nitelendirilen İslamcı ideolojik paketten bir kopuşu ifade eder. Başka bir deyişle, post-İslamcı hareketler ilke ve uygulamada belirsizlik, çokluk, kapsayıcılık ve uzlaşmayı kabul eder.

İslamcılık ve post-İslamcılık gibi kategoriler öncelikle değişim, farklılık ve değişimin sebeplerini ifade etmek için kullanılan teorik yapılar olarak kullanılır. Öte yandan pratikte Müslümanlar her iki söylemin de belirli yönlerine bağlı kalabilirler. Post-İslamcılığın ortaya çıkışı mutlaka İslamcılığın sonu anlamına gelmez. Bunun anlamı, İslamcı deneyimden, niteliksel olarak farklı bir söylem ve siyasetin doğuşudur. Aslında, belli bir zaman diliminde hem İslamcılık hem de post-İslamcılık süreçlerine eş zamanlı olarak tanık olabiliriz.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da [@sosbilorg](https://www.facebook.com/sosbilorg) kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

sosyalbilimler.org'da yayımlanan metin, video ve podcastlerin paylaşıldığı Telegram grubuna t.me/sosbilorg adresinden katılabilirsiniz.